

Muziek met een boodschap. Eigenlijk dé Boodschap. Martijn Bakker gaat in zijn exemplen terug naar de Vroege Kerk. Een tijd van strijd.

Het lied van Ambrosius

In het exemplen 'Het kerklied', dat ik samen met Anneke van der Beek, Janneke van Spronsen en Corine Roozmond heb ontwikkeld, leren leerlingen uit de groepen 6-8 de context kennen van het kerklied en het zingen in de kerk. Ze ontdekken dat de psalmen en liederen die vandaag de dag in de kerk worden gezongen het resultaat zijn van een lange weg die begint in de vierde eeuw na Christus. De sleutelfiguur in het exemplen is Ambrosius, die in 374 bisschop van Milaan werd. Zijn betekenis voor het kerklied is bijna niet te overschatten. Hij is erin geslaagd een liedgenre te scheppen dat door eenvoud en strakheid van vorm volkslied kon worden. Als bisschop was Ambrosius voortdurend in conflict met de volgelingen van Arius, de Arianen. Arius leefde van 256 -336 na Christus. Onder invloed van de Griekse filosofie en de gnostiek verwierpen Arius en zijn volgelingen de centrale gedachte dat Jezus als Zoon van God ook God Zelf is. Daarmee loochenden ze de Drie-eenheid van God, die door Athanasius (295-373) in zijn geloofsbelijdenis juist uitdrukkelijk werd beleden. De strijd tussen Ambrosius en de Arianen komt in het exemplen voortdurend terug. Tegelijkertijd wordt de ontwikkeling van het kerklied zichtbaar, doordat de kinderen ook kennismaken met de psalmen van Calvijn en ze de relatie gaan zien tussen deze psalmen en de psalmen die tegenwoordig in de kerk worden gezongen. In het exemplen is er verder volop aandacht voor het leren luisteren naar en waarderen van kerkmuziek. Er is eveneens gelegenheid om zelf te ervaren welke problemen je tegenkomt bij het maken en uitvoeren van een (kerk)lied waarin tekst en melodie één geheel moeten vormen.

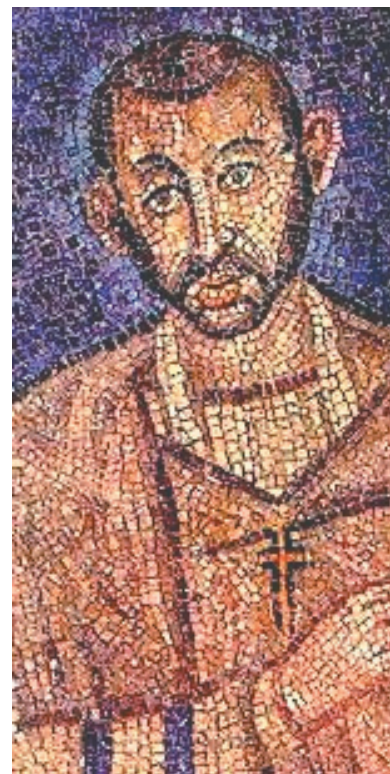
Een lied uit de vierde eeuw

Het is muistil op de zolder van de oude school. Het licht is uit en er staan een diascherm en een cd-speler. De kinderen zitten klaar om te gaan kijken en luisteren naar iets onbekends. Flauwe zonnestralen dringen door de gordijnen heen, waardoor de zolder schemerig wordt. Het schemerachtige licht maakt de spanning over wat komen gaat nog groter.

Terwijl de leerlingen afwachting naar het witte diascherm kijken, verschijnt er ineens een man op het scherm. Hij is gekleed in het wit en heeft witte mijter op zijn hoofd. De kinderen lezen ook zijn naam: Ambrosius.

Omdat de man omringd wordt door muziek¹, lijkt de zolder van de school opeens heel ver weg te zijn. Aandachtig kijken de leerlingen naar de dia

en luisteren ze naar de muziek. Terwijl Hicham de man op het diascherm goed observeert, doet Annette haar ogen dicht om zich beter te kunnen concentreren op de muziek. Joren wordt juist onrustig van de muziek. Hij draait op zijn stoel en lijkt niet van deze muziek te kunnen genieten. 'Nou?', vraagt de meester, terwijl hij een uitnodigend gebaar met zijn handen maakt. De leerlingen lachen een beetje, maar durven niet te reageren. 'Wat hoorden jullie?', probeert de meester weer. Hij laat de kinderen nog even nadenken. Dan gaat aarzelend de eerste vinger omhoog. 'Volgens mij ging het over de Heere Jezus', zegt Mathilde. De meester geeft geen commentaar, maar wacht totdat een volgend kind iets zegt. 'Het was een vreemde taal. Ik kon niet horen wat er werd gezongen', reageert Marije. Maurits zegt: 'Het is Turks.' 'Nee, het is Hebreeuw', denkt Kirsten. De leerlingen komen er niet uit. 'Ik denk dat het een klaaglied was', zegt Pim. Meerdere leerlingen knikken. Ook zij denken dat het een klaaglied is. Nu komen er wat meer reacties en vertellen verschillende kinderen wat ze gehoord hebben. Toch blijven er diverse vragen

onbeantwoord. 'We gaan nog een keer naar het lied luisteren en dan gaan we proberen om oplossingen te vinden', zegt de meester. De muziek wordt opnieuw aangezet. Nogmaals klinken de steeds reciterende klanken door het lokaal. Als de muziek is gestopt, komen de tongen wat meer los. Henk denkt hardop: 'Ja, ik geloof ook dat het een klaaglied is.'

Mathilde zegt teleurgesteld: 'Ik vind het jammer dat je niet kunt verstaan wat er gezongen wordt! Ik zou wel willen weten waar het over gaat.' Wilma sluit hierbij aan: 'De zinnen zijn heel anders dan bij ons. Bij ons heb je hele losse zinnen, maar hier kun je niet echt horen waar de zinnen beginnen.' Jan-Willem merkt op: 'Ik vind dat de mensen op de cd mooier zingen dan bij ons.' 'Nee hoor', reageert Mathilde, 'dat vind ik niet. Ik vind de muziek veel te treurig.' Kees zegt met zekerheid: 'Het wordt vast in een grote zaal gezongen, want je hoort een hele lange echo!' Samen met de kinderen zet de meester op een rij wat de kenmerken zijn van de muziek waarnaar ze geluisterd hebben. Met elkaar komen ze erachter dat het een kerklied moet zijn. De meester vertelt ook iets over bisschop Ambrosius en de tijd waarin deze leefde.

Ruzie in de kerk

Als de leerlingen na de pauze de zolder opkomen, is daar nog geen meester te vinden. Iedereen zoekt zijn plaatsje op en begint te praten totdat ... Ambrosius binnenkomt. Nou ja Ambrosius, het is natuurlijk de meester. Maar hij heeft een mijter in zijn hand die lijkt op die van Ambrosius.

Met een klap slaat de deur dicht. Ambrosius schudt zijn hoofd en zucht. Hij kijkt helemaal niet blij. Met een zorgelijk gezicht gaat hij achter het bureau zitten, waarop oude boeken, papieren en andere attributen liggen. Hij pakt een veer en een vel oud papier en doopt de veer in een inktpot. Dan zegt hij zacht: 'Geachte Arius², de brief die ik laatst van u ... nee! nee! Dit is niet goed, dit kan niet.' Weer probeert hij: 'Geachte Arius, de brief ik van u gekregen heb, vind ik niet goed ... nee! nee! Dat kan ook niet zo.' Nogmaals zucht hij diep. Boos staat Ambrosius op. Hij ijsbeert door de klas en zegt: Arius, Arius ... Hij wordt steeds kwader en smijt een stuk papier op de grond. De kinderen zien dat er het één en ander op geschreven staat. 'Pak hem', wordt er door een paar kinderen gefluisterd. Voorzichtig pakt Arjan het papier op. Het blijft helemaal stil als de kinderen stuk voor stuk het papier, een brief van Arius, lezen. De sfeer is heel ernstig in de klas. Dit is geen grapje, dit is echt.

Ambrosius verzucht: 'Dit kan toch niet?' 'Nee', beaamt Jan, 'ze zeggen dat de Heere Jezus een vreemd schepsel is.' 'En dat God geen mens is geworden en dat Hij vreemd is', vult Suzanne aan. 'Wat bedoelt Arius eigenlijk met "vreemd"?' legt Ambrosius in het midden. 'Ehmm, dat God anders is ofzo?' Jan zegt het vragend. Ambrosius vraagt Jan om Arius' brief nog eens hardop voor te lezen. Zo duidelijk mogelijk leest Jan voor:

Men kan de mensgewordene weliswaar God noemen, maar hij is dat niet. Jezus is wel de eerste en belangrijkste onder de schepselen, ja zelfs uit het niets geschapen, maar als schepsel is hij toch geheel vreemd en geheel ongelijk aan het wezen van de Vader.
Arius

'Ik weet het al. Hij zegt dat Jezus geen God is', zegt Jan. 'Precies', aldus Ambrosius, 'dat kunnen we toch niet op ons laten zitten?! Kunnen jullie me misschien helpen met het schrijven van een brief aan Arius?' Ineens staat Max voor het bureau: 'Ik ga wel een brief voor u schrijven', zegt hij beslist. 'Dat zou geweldig zijn! Maar hoe dan? Weet jij het?', geeft Ambrosius als reactie. 'Nou gewoon, schrijven dat hij geen gelijk heeft. Dat Jezus wél God is', roepen enkele kinderen. 'Teksten uit de Bijbel!', zegt Suzanne. 'Ik wil u ook helpen!', 'Ik ook!', klinkt het van alle kanten. Ambrosius moedigt de kinderen aan: 'Ik heb voor iedereen een vel papier, kom maar halen.'

Gebogen over hun papier gaan de kinderen aan het werk. Ze bladeren in de Bijbel en zoeken, met behulp van een register en een concordantie, teksten op. Na een middag zoeken en overleggen liggen er diverse brieven klaar. Hieronder de brief van Pim.

Brief der Waarheid

Uit de Bijbel blijkt dat Jezus de Zoon van God is. En dat Hij dezelfde is als God de Vader. We kunnen bewijzen uit de stukjes hieronder dat de brief van Arius niet waar is. Lukas 3: 21 en 22. 'En het geschiedde toen al het volk gedoopt werd en Jezus ook gedoopt was, en bad, dat de hemel geopend werd; En dat de Heilige Geest op Hem nederdaalde, in lichamelijke gedaante, gelijk een duif; en dat er een stem geschiedde uit den hemel, zeggende: Gij zijt Mijn geliefde Zoon, in U heb Ik Mijn welbehagen!'

Ambrosius is blij als hij het werk van de kinderen ziet. 'Ik heb jullie brieven gelezen en vind ze heel mooi. Dank je wel dat jullie hebben meegedacht', zegt hij tevreden.

Dat Ambrosius toch nog met een probleem zit, blijkt wel als hij enige tijd later opnieuw met een zorgelijke blik binnenkomt. 'Er is iets vreselijks gebeurd!', roept hij uit. De kinderen kijken bedenkelijk. 'Die Arius is zo vreselijk slim', gaat Ambrosius verder, 'die mooie brieven die jullie geschreven hebben aan Arius, die hebben niet geholpen. Die Arius ... die Arius ...' Ambrosius moppert en zucht. '... Arius is gaan zingen ...', zegt Ambrosius ten slotte. Er komt een vaag gemompel uit de klas. 'Ja, hij is gaan zingen in de kerk, en hij zingt dat Jezus géén God is!' Het komt er gefrustreerd uit. 'Jongens, dit kan toch niet? Wat moeten we doen? Ik, Ambrosius, bisschop van Milaan, kan dit toch niet zomaar laten gebeuren? Ik weet niet wat ik moet doen! Die Arius is zo slim. Hij zingt met de mensen in de kerk deze leugens. Dat is heel erg, want een liedje komt in je hoofd en gaat er nooit meer uit! Ik weet niet meer wat ik moet doen!'

Enkele kinderen beginnen tegen elkaar te fluisteren. Ze kijken elkaar aan en dan neemt er één het woord: 'U kunt toch óók liederen maken?' De kinderen beginnen nu allemaal te fluisteren en te knikken. 'Maar kan iemand mij dan vertellen hoe ik dat dan

moet doen?', vraagt Ambrosius, 'ik heb zoiets nog nooit gedaan!' Het fluisteren van de leerlingen is intussen overgegaan in hardop overleggen. Iedereen heeft wel ideeën. Allemaal beginnen de kinderen aan een plan om Ambrosius te helpen. Sommigen werken in twee- of drietallen. Ambrosius gaat ondertussen even het lokaal uit. Als meester komt hij enige tijd later terug.

Arius de leugenaar

'Meester, mogen we uw blokfluit gebruiken?';
'Meester, mogen we het keyboard?'; 'Meester, Kirsten en Suzanne nemen hun dwarsfluit mee, is dat goed?';
'Mogen we het bord gebruiken?'; 'Wij gaan even op de gang oefenen.' De meester wordt overspoeld met vragen. 'Oké jongens, het is allemaal prima', reageert hij. 'Maar zorgen jullie er wel voor dat je alles goed opschrijft, zodat je het me straks kunt laten horen?' Het duurt niet lang of Max roept door de klas: 'Meester, kom eens.' Op zijn tafel ligt een blad met een stukje tekst met wat streepjes eronder. 'Ik weet niet goed hoe ik op moet schrijven hoe ik mijn lied ga zingen. En als ik het oefen, gaat het steeds anders.' De meester luistert en zegt: 'Zing het eens.' Max zingt, maar halverwege zegt hij: 'Het is helemaal niet handig zo, eigenlijk moet ik iemand hebben die erbij speelt.' De meester wijst erop dat hij andere kinderen kan vragen om samen met hem een groepje te vormen. Dat gebeurt. Met Bart en Jelle bedenkt Max een systeem.

Jan-Willem, Henk en Johan vinden dat het net zo goed een psalmmelodie kan zijn die de mensen kan overtuigen. Als ze de gelegenheid krijgen hun lied te presenteren, zingen ze vastberaden, op de wijs van psalm 136, hun zelfbedachte lied:

Looft de Heere Jezus goed.
Prijst Hem met een blij gemoed!
Wat Arius zegt is niet waar.
Want Hij is een leugenaar!

Arius die heeft gelogen
En de me-ensen bedrogen.
Jezus is geen God, zei hij
En verzint er alles bij.

Ambrosius heeft verdriet.
Hij weet hehet e-echt niet.
Arius maakt het te bont.
Hij vertelt zijn praatjes rond.

Het is waar wat Jezus zegt.
Het is Arius die daar vecht.
Arius die is een smiecht.
Het is Arius die liegt!

Jezus, Hij kwam voor Zijn volk.
Hij trad op als hemeltolk.
Hij is toen weer opgestaan.
Hij, de God van zon en maan.

Psalmen tijdens en na de Reformatie

Op het moment dat de leerlingen horen dat de geloofsbelijdenis die in de vierde eeuw tegen Arius is geschreven (de geloofsbelijdenis van Athanasius) nu nog steeds achter in onze psalmbijbels staat, willen ze ook wel eens weten of de nu gezongen psalmen ook uit de tijd van Ambrosius komen. 'Ik denk van wel', zegt Jaap, 'de psalmen worden door heel veel mensen gezongen.' 'Ja, maar onze psalmen zijn niet door Ambrosius gemaakt', denkt Annette. 'Nee, maar toch zijn ze wel hetzelfde als de liederen van Ambrosius, ze gaan ook over de Bijbel', vindt Johan. 'Waar komen onze psalmen dan precies vandaan?', wil Joren weten. 'En hoe is het afgelopen met Arius?', vraagt Joanne. De meester vertelt dat de muziek steeds mooier en mooier gemaakt werd en dat deze op de duur niet meer te zingen was. Toen zongen er dus alleen koren in de kerk. De kinderen krijgen heel ingewikkelde koormuziek te horen. 'Na lange tijd is er iemand gekomen die wilde dat de mensen zelf weer gingen zingen in de kerk', gaat de meester verder. 'Dat was Calvijn.' Via een verhaal komen de kinderen meer te weten over diens leven en de manier waarop hij in de stad Straatsburg met psalmen in aanraking kwam. Ze horen ook hoe die geklonken moeten hebben. De meester licht toe: 'Calvijn heeft vervolgens samen met zijn helpers eigen psalmen gemaakt. Dat zijn niet de psalmen die wij zingen. Later zijn ze weer berijmd in het Nederlands.' De kinderen luisteren aandachtig naar de verhalen van de meester en de muziek van psalmen uit verschillende tijden. Hun eigen lied en de geloofsbelijdenis van Athanasius hebben ze daarbij in de hand. Als alle vragen zijn beantwoord, gaan de kinderen weer naar zijn plaats om hun lied netjes over te schrijven. Dan kunnen ze hun eigen gezang ten minste thuis laten zien en horen.

Noten

¹ De muziek waar de kinderen naar luisteren, is de geloofsbelijdenis van Ambrosius. Er is alleen een zangstem te horen en er worden geen muziekinstrumenten gebruikt. De zangstem is heel reciterend en eenvoudig van aard.

² Hoewel Arius in de tijd dat Ambrosius bisschop was al enkele jaren niet meer leefde, hebben we er in het exempel voor gekozen de figuur Arius op te voeren in plaats van zijn volgelingen. Dit om het niet al te ingewikkeld te maken.